

**رابطه سرمایه اجتماعی و کجروی در بین
دانش آموزان پسر ۱۵ تا ۱۸ ساله شهر تهران در
سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۰**

سجاد کریمی مزیدی*، حسن زارعی محمودآبادی**، رمضانعلی قادری ثانوی***،
کرم حبیب پور گتایی****، فردین علی پور*****

مقدمه: مفهوم «سرمایه اجتماعی» به دلیل ماهیت و محتوایی که دارد، تقریباً با تمامی موضوعات مطرح در حوزه انسانی و اجتماعی، از جمله حوزه آسیب‌های اجتماعی و به‌خصوص کجروی، ارتباط پیدا می‌کند. با توجه به این تأثیرات متقابل، هدف تحقیق حاضر بررسی و شناسایی رابطه بین سرمایه اجتماعی و کجروی است.

روش: این مطالعه به روش پیمایشی در بین ۳۸۴ نفر از دانش‌آموزان پسر ۱۵ تا ۱۸ سال مناطق ۵ و ۱۲ و ۱۵ شهر تهران انجام شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شد که پایایی و روایی آن گزارش شده است. برای تحلیل داده‌ها، از هم‌بستگی و رگرسیون خطی و کای‌سکوئر استقلال استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد بین سرمایه اجتماعی و تمام ابعاد آن اعم از مشارکت، اعتماد، حمایت و انسجام اجتماعی و همچنین روابط متقابل با دیگران با کجروی دانش‌آموزان، با ضریب اطمینان ۹۵ درصد از نظر آماری رابطه منفی و معنی‌داری وجود دارد. همچنین، سن و پایه تحصیلی و پایگاه اقتصادی و اجتماعی به‌عنوان متغیرهای زمینه‌ای با ضریب اطمینان ۹۵ درصد، از نظر آماری رابطه معنی‌داری نشان داده‌اند.

بحث: نتایج این تحقیق نشان می‌دهد هر اندازه افراد در ساختار جدید اجتماعی، سرمایه اجتماعی بیش‌تری داشته باشند، یعنی این متغیر به‌عنوان مجموعه ذخایر ارزشمندی مانند حمایت‌های اجتماعی، روانی و مالی، حس تعلق، وابستگی و مشارکت در جنبه‌های مختلف زندگی اجتماعی برای افراد وجود داشته باشد، سلامت اجتماعی افراد در جامعه جدید در وضعیت بهتری قرار خواهد گرفت.

کلیدواژه‌ها: اعتماد، انسجام اجتماعی، حمایت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، کجروی، مشارکت

تاریخ دریافت: ۹۱/۰۱/۱۵ تاریخ پذیرش: ۹۲/۰۴/۳۱

* کارشناسی ارشد مددکاری اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی. <sk_mazidi@yahoo.com> (نویسنده مسئول)

** دکتر مشاوره خانواده، دانشگاه یزد.

*** دکتر مددکاری اجتماعی، علوم بهزیستی و توان‌بخشی.

**** دکتر جامعه‌شناسی توسعه، دانشگاه تهران.

***** دکتر مددکاری اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی.

مقدمه

مفهوم سرمایه اجتماعی که به تازگی در نوشته‌های مربوط به علوم اجتماعی وارد شده است، به طور خلاصه، شامل سرمایه و منابع حاصل از نهادها و روابط و هنجارهایی است که کنش متقابل اجتماعی جامعه را به لحاظ کمی و کیفی شکل می‌دهند. این مفهوم به دلیل محتوایی که دارد، از این پتانسیل برخوردار است که در تحلیل‌های نظری در حوزه‌های مختلف به کار گرفته شود. یکی از آن حوزه‌ها، حوزه آسیب‌های اجتماعی است. امروزه، ماهیت پیچیده آسیب‌های اجتماعی ایجاب می‌کند تا در برخورد و شناخت با تجدید و تکمیل نظریات موجود، با اتکا به یافته‌های نوین، دایره شناخت خود را گسترده‌تر سازیم. از این منظر، سرمایه اجتماعی به مثابه ابزاری اساسی قابلیت و کارایی فراوانی در تبیین و توضیح مسائل و مشکلات، از جمله آسیب‌های اجتماعی دارد. چنانکه از آن می‌توان به مثابه راه حل مشکلات اجتماعی نام برد. بنابراین، در صورتی که عناصر این مفهوم به خوبی بررسی و در قالبی منسجم مدون شود، قادر است به خوبی در شناخت و تحلیل آسیب‌ها مؤثر واقع شده و راهکارهای مناسبی در بحث پیشگیری در اختیارمان قرار دهد.

هنجارهای اجتماعی در طول تاریخ، همواره در معرض تغییر و تحول بوده و درباره جوامعی که به صنعتی شدن و نوسازی اقتصادی رسیده‌اند، تغییرات هنجارهای اجتماعی به موازات شروع روند فوق افزایش یافته است. کشور ما نیز در سال‌های اخیر، به دلایل مختلف، شاهد تغییرات هنجارهای اجتماعی بوده است؛ به طوری که، از بین رفتن هنجارهای غیررسمی، باعث شده است اهمیت زندگی از میان برود و تمام فعالیت‌ها یکنواخت شود و رضایت از زندگی کاهش یابد. از طرف دیگر، نهادهای جایگزینی نیز برای تولید این هنجارها و روابط متقابل اجتماعی در موقعیت جدید جامعه ایجاد نشده است. این عامل باعث برخی پیامدهای اجتماعی از جمله افزایش جرم و جنایت، فقر، بزهکاری و به طور کلی، آسیب‌های مختلف اجتماعی در جامعه شده است و وضعیت بحرانی خاصی برای جامعه ایجاد کرده است (شارع‌پور، ۱۳۸۰).

فوکویاما به ارتباط سرمایه اجتماعی و مشکلات اجتماعی (کجروی) اشاره‌ای مستقیم دارد. او یکی از راه‌های اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی را استفاده از آمارهای انحراف اجتماعی از قبیل آمار جرائم، آمار طلاق و مصرف مواد مخدر، آمار طرح دعاوی در محاکم، خودکشی یا جرائم اقتصادی مانند میزان فرار از پرداخت مالیات و سایر مشکلات اجتماعی می‌داند. براساس این دیدگاه، مشکلات اجتماعی نشانه‌ای از نبود سرمایه اجتماعی است و معنی ضمنی افزایش آن‌ها، کم شدن آن نوع از روابط و مناسبات اجتماعی است که ذخیره و سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود؛ سرمایه‌ای که اگر وجود داشت یا میزان آن به حد مطلوبی در جامعه جریان داشت، قادر بود کنش‌ها را در زندگی اجتماعی بارور و مستعد و توانا سازد (فوکویاما، ۱۹۹۷).

آلبرت کوهن در تعبیری مشابه و به دنبال بحث از نسیت کجروی، مفهوم ذکر شده را برای بیان ماهیت این پدیده به کار می‌برد. بدین شکل که در درجه نخست، یادآور می‌شود در جامعه نه تنها می‌توان شاهد هنجارهایی متفاوت و متعلق به خرده فرهنگ‌های مختلف بود که باعث شکل‌گیری الگوهای متفاوت و گاه متضاد رفتار می‌شود، که حتی شیوه‌های سازگار شدن با یک قاعده هنجاری خاص هم ممکن است اساساً با یکدیگر متفاوت باشد. بدین ترتیب، او کجروی دانستن رفتارهای منطبق با الگوهای خرده فرهنگی را نوعی «قصور» جامعه در به رسمیت شناختن شیوه‌هایی می‌خواند که افراد، می‌توانند خود را از طریق آن، با قواعد هنجاری وفق دهند (رشه، ۱۳۶۷). وضعیت رفتارهای خشونت‌آمیز در کشورمان طی سال‌های اخیر، موقعیت نگران‌کننده‌ای پیش روی صاحب‌نظران مسائل اجتماعی قرار داده است. برای مثال، در فاصله سال‌های ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۱ آمار وقوع خشونت شامل قتل عمد و ضرب و جرح و تخریب، از ۳۳۰ هزار و ۳۵۶ فقره در سال ۱۳۷۶ به ۵۳۵ هزار و ۴۶۹ فقره در سال ۱۳۸۱ افزایش یافته و به طور متوسط، سالیانه حدود ۱۲ درصد رشد یافته است. شواهد موجود حاکی از روند فزاینده نرخ خشونت از ۵۴۴ فقره در ۱۰۰ هزار نفر جمعیت، در سال ۱۳۷۶، به ۸۱۶ فقره در ۱۰۰ هزار نفر جمعیت، در سال ۱۳۸۱ است که روند نامطلوبی را نشان می‌دهد (موسوی و همکاران، ۱۳۸۶).

شواهد موجود در جامعه، حاکی از این واقعیت است که طی یکی دو دهه اخیر در ایران، فرسایش شدیدی در سرمایه اجتماعی موجود برای نوجوانان و جوانان، هم در درون خانواده و هم بیرون آن، روی داده است. در خانواده، رشد «سرمایه انسانی» بسیار زیاد شده، به طوری که میزان تحصیلات دائماً در حال افزایش است؛ ولی به موازات رشد سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی که شاخص برجسته آن حضور بزرگسالان در خانه و میزان گفت‌وگو درباره موضوعات اجتماعی، فرهنگی، علمی، اقتصادی و سیاسی بین والدین و فرزندان است، کاهش یافته است. در اجتماع، میزان فرسایش و نابودی سرمایه اجتماعی به مراتب بیش تر بوده است؛ به طوری که به نظر می‌رسد، افزایش میزان جرم در سال‌های اخیر، ناشی از تضعیف مناسبات بین گروهی افراد بوده و مشکلات زیادی برای جامعه فراهم آورده است (شارع‌پور، ۱۳۸۰).

حجم سرمایه اجتماعی که ما در جامعه سرمایه‌گذاری می‌کنیم، به حفظ نظم اجتماعی، یعنی جلوگیری از بزهکاری کمک می‌کند. کار اصلی در پیشگیری از بزهکاری، این است که مجرمان بالقوه آینده، به شهروندان مطلوب تبدیل شوند. اگر آن‌ها به مجرمان پشت میله‌های زندان بدل شوند، سالانه برای جامعه هزینه بسیار زیادی دارند. این مبلغ بدون احتساب هزینه‌های مالی و عاطفی برای جامعه در طول مدت محکومیت آن‌ها و پس از آزادی است (موسوی و همکاران، ۱۳۸۶).

از دلایل بروز مسائل اجتماعی و روند افزایشی آن، افت سطح سرمایه اجتماعی در کل جامعه یا دست کم در گروه‌های خاصی از آن است؛ از این رو، سؤال اصلی مقاله حاضر این است که چه رابطه‌ای بین سرمایه اجتماعی و کجروی در بین دانش‌آموزان شهر تهران وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

رایت^۱ و همکارانش (۲۰۰۱) رابطه بین سرمایه اجتماعی خانواده و رفتارهای بزهکارانه را بررسی کرده‌اند. یافته‌های آنان نشان می‌دهد سرمایه اجتماعی خانوادگی در طول زمان، میزان بزهکاری را کاهش و تأثیرات بدرفتاری را تعدیل می‌کند.

سلمی و کیویوری (۲۰۰۶) در مقاله خود تحت عنوان «همبستگی بین سرمایه اجتماعی و جرم جوانان (نقش شاخص‌های فردی و ساختاری)»، با کنترل شاخص‌های سطح فردی و ساختاری سرمایه اجتماعی، رابطه این دو متغیر را بررسی کرده‌اند. نتایج نشان می‌دهد هنگامی که متغیرهای سطح فردی و ساختاری مثل خودکنترلی، کنترل شده بود، کاهش حمایت والدین و کنترل کم معلم و ضعیف بودن اعتماد بین اشخاص، با رفتار بزهکارانه همبستگی دارد. به نظر می‌رسد پیوندهای ضعیف والدین که باعث پیوند نوجوان به بازار کار پاره‌وقت می‌شود، او را در مقابل خطر بزهکاری حمایت نمی‌کند.

ازدن ازبی^۲ (۲۰۰۸) در تحقیق خود با عنوان «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و تقلب کردن و مصرف الکل و استفاده از خشونت»، ۴۵۰ نفر از دانشجویان دانشگاه‌های ترکیه را مطالعه کرد. نتایج نشان داد بیش‌تر سنج‌های سرمایه اجتماعی به‌طور ثابت و مثبتی معنی‌دار نیست و سرمایه اجتماعی هم جنبه‌های مثبت و هم جنبه‌های منفی را دربر می‌گیرد. محرومیت با فقدان سرمایه اجتماعی به‌عنوان مفهوم جدید، برای اولین بار استفاده و آزمون شد. این مفهوم تأثیر مثبتی بر رفتار انحرافی داشت.

علیوردی‌نیا و همکاران (۱۳۸۶) در تحقیقی با بهره‌گیری از نظریه سرمایه اجتماعی خانواده کلمن و نظریه پیوند اجتماعی هیرشی فرضیه رابطه بین سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری نوجوانان دختر و پسر را بررسی کرده‌اند. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده، بین پاسخ‌گویان پسر بیش‌ترین قدرت تبیین‌کنندگی بزهکاری را داشته است؛ در صورتی که سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده،

1. Wright

2. Ozden Ozbay

بیشترین قدرت تبیین کنندگی بزهکاری را بین پاسخ‌گویان دختر نشان داده است. همچنین، در بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی خانواده، صمیمیت اعضای خانواده و حمایت اجتماعی، رابطه معنی‌داری با بزهکاری پسران داشته است؛ در حالی که، در بین پاسخ‌گویان دختر، آگاهی والدین و عضویت والدین در نهادهای اجتماعی با رفتارهای بزهکارانه رابطه معنی‌داری نشان داده است.

گلچین (۱۳۸۴) در تحقیقات خود نشان می‌دهد کجروی و بزهکاری نوجوانان تحت تأثیر یا در رابطه با عواملی همچون جنس، سن، پایگاه اجتماعی خانواده، درجه مذهبی بودن والدین، میزان تماس افراد با دوستان کجرو، عضویت در گروه‌های بزهکاری، وضعیت تحصیلی، میزان تعلق به مدرسه و میزان شرکت والدین در جلسات انجمن اولیا و مربیان است.

هریک از تحقیقات ذکر شده، از زوایای خاصی به مسئله مدنظر پرداخته است؛ به طوری که برخی فقط این رابطه را در سطحی کلان یا خرد مطرح کرده‌اند و برخی، فقط معرف‌های خاصی از سرمایه اجتماعی را بررسی کرده‌اند و بالاخره، برخی از این تحقیقات فقط نوعی کجروی را در مدل خود وارد ساخته‌اند. مجموع این عوامل برای هر یک از این طرح‌ها محدودیت‌هایی به وجود آورده و موجب شده است که آن‌ها به تنهایی نتوانند تحلیلی جامع از رابطه سرمایه اجتماعی و انواع کجروی عرضه کنند. براساس مطالب یادشده، می‌توان بیان کرد محققانی که در داخل و خارج به بحث سرمایه اجتماعی و کجروی پرداخته‌اند، به این نتیجه رسیده‌اند که بین سرمایه اجتماعی و کجروی، رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین، براساس تحقیقات ذکر شده می‌توان نتیجه گرفت بین اعتماد اجتماعی و کجروی، مشارکت اجتماعی و کجروی، حمایت اجتماعی و کجروی و انسجام اجتماعی و کجروی، رابطه وجود دارد.

مبانی نظری تحقیق

با توجه به دو متغیر اصلی این پژوهش، مبانی نظری را با دو عنوان مبانی نظری سرمایه اجتماعی و مبانی نظری کجروی بررسی می‌کنیم.

الف) سرمایه اجتماعی: به‌طور کلی، اصطلاح سرمایه اجتماعی را اولین بار در سال ۱۹۱۶ شخصی در مقاله‌ای به نام «هانی فان» به کار گرفت که در آموزش و پرورش ایالت ویرجینیای آمریکا خدمت می‌کرد. او سرمایه اجتماعی را دارایی‌هایی می‌دانست که در زندگی روزانه افراد خیلی به حساب می‌آیند، همانند حس تفاهم، رفاقت و دوستی، احساس همدردی و روابط اجتماعی در بین افراد و خانواده‌هایی که واحدی اجتماعی تشکیل می‌دهند (شریفیان ثانی: ۱۳۸۰، به نقل از فلدمن و اساف، ۱۹۹۹). استفاده معاصر از سرمایه اجتماعی در سه رویکرد علوم اجتماعی طبقه‌بندی می‌شود:

- ۱- پیروردیو که به راهبردهایی برای نگهداری یا تغییر موقعیت افراد در ساختار اجتماعی تاریخی تأکید می‌کند؛ ۲- جیمز کلمن که عقلانیت اقتصادی و سرمایه انسانی را می‌یابد؛ ۳- رابرت پاتنام که رابطه قوی با مسئولیت مدنی را دخالت می‌دهد. البته باید فوکویاما را نیز به این جمع افزود که این اصطلاح را در عرصه اقتصاد به کار برد.

از نظر بُعد کمی، سرمایه اجتماعی کمیت است؛ یعنی در جامعه هر چه مشارکت بیش‌تر باشد و تعداد انجمن‌های داوطلبانه یا به عبارتی، سازمان‌های غیردولتی بیش‌تر باشد، سرمایه اجتماعی نیز بیش‌تر خواهد بود. کمیت، خود دو بُعد مختلف دارد: یکی تعداد سازمان‌های داوطلبانه در جامعه و دیگری، تعداد اعضای هر یک از این گروه‌هاست. همچنین، میزان روابط افراد با اعضای خانواده و دوستان و آشنایان و به‌طور کلی با دیگران، شامل بُعد کمی سرمایه اجتماعی می‌شود (مبارکی، ۱۳۸۴). از نظر بُعد کیفی نیز باید اذعان داشت سرمایه اجتماعی بُعد کیفیتی مهمی دارد. برای برآورد جامعه سرمایه اجتماعی می‌بایست، میزان هم‌بستگی و درجه انسجام درون گروهی، اعتماد متقابل بین کنشگران، احساسات مثبت و

به‌طورکلی بُعد ذهنی نیز مدنظر قرار گیرد. کیفیت نیز خود دو بُعد دارد. یک بُعد، هم‌بستگی درون گروهی است و بُعد دیگر هم‌بستگی بین گروهی یا انسجام بین گروه‌های موجود در جامعه. چنانچه در جامعه‌ای، اعتماد و انسجام درون گروه‌ها زیاد باشد، اما بین گروه‌های مختلف، انسجام کم بوده یا وجود نداشته باشد، این فرایند تأثیرات منفی بر کل جامعه خواهد گذاشت و درواقع، سرمایه اجتماعی موجود از نوع منفی خواهد بود (مبارکی، ۱۳۸۴).

ب) **کجروی:** از دیدگاه جامعه‌شناسی، تفسیر رفتارهای کجروانه برحسب نیروهای اجتماعی یا فرهنگی است که خارج از افراد قرار دارد و چون از طبقات و ساختارهای اجتماعی نشئت می‌گیرد، بر گروه‌های وسیعی از افراد تأثیر می‌گذارد. بدین گونه، ویژگی اساسی این نحوه نگرش به کجروی، ماهیت اجتماعی و فرافردی آن است. بدین معنا که متغیرهای موجود در تعریف کجروی با مفهوم جامعه و ساختارها و نهادهای فراگیر اجتماعی مرتبط می‌شوند. پس، نه تنها می‌توان آن را در قالبی محدود به فرد یا افرادی خاص مطالعه کرد، فهم دقیق و صحیح آن، با فهم این ساختارها و نهادها و در قالب تحلیلی کلان ممکن خواهد بود. به دلیل اقتضای موضوع و ضرورت و اهمیت آن به چهار نظریه‌پرداز مهم در این زمینه خواهیم پرداخت:

۱- دورکیم با تأکید بر این که هنجارهای هر جامعه بر شالوده احساسات جمعی متکی است، کجروی را نقص مسلمات موجود در «احساسات قومی» و «وجدان جمعی» جامعه و آن را دارای طبیعتی فرهنگی می‌داند. او کجروی را پدیده‌ای طبیعی در حیات اجتماعی محسوب می‌دارد (سلیمی و داوری، ۱۳۸۷).

۲- مرتن در بیان این تصویر، عناصر زیر را به کار می‌گیرد: شکاف و تعارض میان اهداف و ابزار مقبول اجتماعی برای برخی افراد که آن را به پندار ناکارآمد بودن رهنمودهای جمعی رفتار می‌رساند و درنهایت، به ضعف پابندی آنان به آن رهنمودها می‌انجامد؛ نیاز درونی افراد به دستیابی به آن اهداف و ابزار و در نتیجه، شکل گرفتن نیازهای

متعارض در آنان؛ فشارهای روانی ارضای نیاز که افراد را به ارضای آن، از طریق متوسل شدن به گزینه‌های خاص وامی‌دارد که می‌توان آن را گزینه مطلوب‌تر یا در دسترس‌تر میان ترکیب‌های منطقی محتمل برای رسیدن به آن دو عنصر نامید. بدین شکل، او در ترسیم مفهوم کجروی، دو نوع متغیر جمعی (آنومی و فشار) و فردی (گزینش هم‌نوایی طلبانه) را به کار می‌گیرد (رفیع‌پور، ۱۳۸۷).

۳- پارسونز در تعبیری مشابه با این دو اندیشمند، کجروی را پدیده‌ای ناشی از فقدان سازماندهی معرفی می‌کند و مدعی می‌شود این وضعیت امکان هم‌بستگی کامل همه اجزای نظامی را با حرکت کلی و فراگیر آن از بین می‌برد و برخی از این اجزا را به نوعی «هم‌بستگی ناقص» با نظم اجتماعی تضعیف‌شده موجود وادار می‌سازد. افزون‌براین، هنگام بررسی تبیین او درباب کجروی، آشکار خواهد شد که رفتارهای افراد را محصول القانات فرهنگی جامعه و آموزش‌های جامعه‌پذیری و هم‌زمان، ناشی از گزینش‌های فردی و تحلیل‌های شخص از آن آموخته‌های فرهنگی می‌داند (ورسلی، ۱۳۷۸).

چارچوب نظری

از آنجاکه ماهیت این تحقیق به نظریه‌های ساختار اجتماعی و فرایند اجتماعی نزدیک‌تر است، در این تحقیق سعی شده با تأکید بر این نظریه‌ها، رابطه بین سرمایه اجتماعی و کجروی بررسی شود. در واقع، با استفاده از این نظریه‌ها، سعی شده از سرمایه اجتماعی یا یکی از معرف‌های آن برای تبیین توانایی‌های متفاوت اجتماعات انسانی نسبت به حل دامنه وسیعی از مسائل جمعی مانند کجروی استفاده شود.

از شاخه‌های دیدگاه ساختار اجتماعی، نظریه فشار است که از زیرمجموعه‌های مهم آن، نظریه آنومی و دیگری نظریه بی‌سازمانی اجتماعی است. طبق نظریه بی‌سازمانی اجتماعی، سرمایه اجتماعی پایه کنترل اجتماعی است؛ بدین دلیل که نیروی جمعی بیرونی

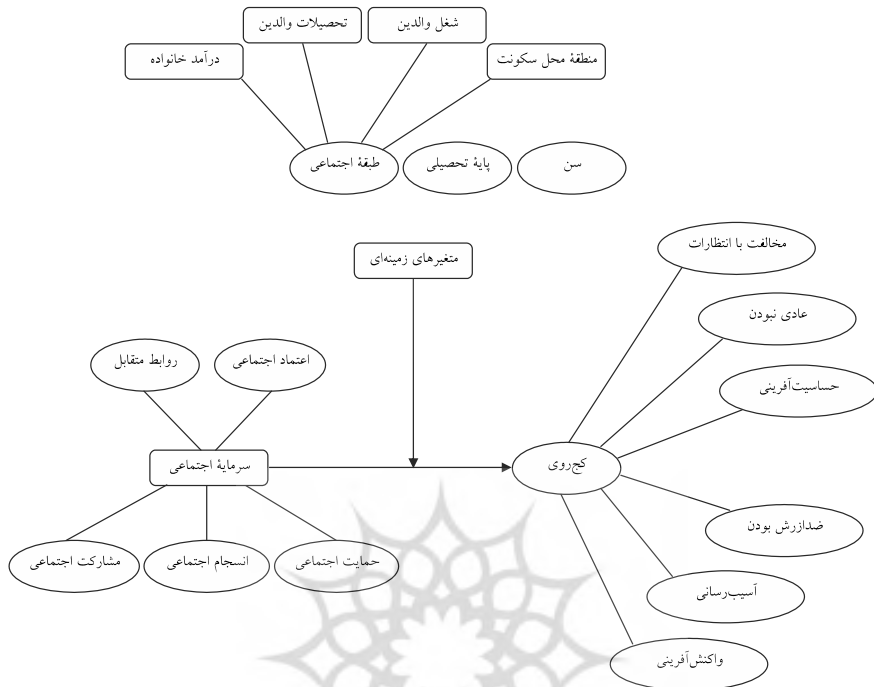
را برای تحمیل نظم به وجود می آورد. آن گروه‌ها را برای تحمیل هنجارها و در نتیجه برای افزایش سطح کنترل غیررسمی شان توانا می‌سازد. بنابراین، اجتماعات سازمان‌نیافته تاحدودی گرفتار کجروی و موقعیت منفی دیگری هستند؛ چون قادر به انباشت سرمایه اجتماعی لازم نیستند (رزوکلیر، ۱۹۹۸). نظریهٔ آنومی پیش‌بینی می‌کند در محیط‌هایی که مردم نظم اخلاقی کم‌تری دارند و خودخواهانه، عمل کرده و مایل به استثمار دیگران هستند (محیط‌های بی‌هنجار) اعتماد اجتماعی در عین حال کاهش و کجروی افزایش خواهد یافت (لیدرمن، ۱۹۹۹).

سرمایهٔ اجتماعی از طریق سازوکارهای دیگری نیز ممکن است میزان کجروی افراد و جامعه را تحت تأثیر قرار داده و آن را کاهش یا افزایش دهد. این سازوکارها را می‌توان در فرایندهای روان‌شناختی اجتماعی و کنش‌های متقابل مشترک با مردم در تمام بخش‌های ساختار اجتماعی جست‌وجو کرد. این نظریه‌ها بر کنش متقابل مردم با سازمان‌های گوناگون و نهادها و فرایندهای اجتماعی تأکید و مطرح می‌کنند که بیش‌تر مردم به وسیلهٔ روابط خانوادگی‌شان، پیوندهای گروهی همسالان، تجربه‌های آموزشی و کنش متقابل با شخصیت‌های دارای اقتدار از قبیل معلمان و کارفرمایان و عواملان سیستم دادرسی تحت تأثیر قرار می‌گیرند. اگر این روابط مثبت و مشوق باشد، مردم می‌توانند از عهدهٔ مقررات جامعه برآیند؛ اما، اگر این روابط غیرکارکردی و مخرب باشند، موفقیت‌های متداول احتمالاً غیرممکن بوده و راه‌حل‌های جرم‌آمیز، جایگزین مناسبی خواهد بود (سیگل، ۲۰۰۱). از نظریه‌پردازان این حوزه، ادوین ساترلند است که بر نقش کنش متقابل اجتماعی در شکل‌گیری رفتار و گرایش‌های انسان‌ها تأکید کرده است. با اضافه کردن مفهوم سرمایه اجتماعی به نظریهٔ پیوند افتراقی، می‌توان نتیجه‌گیری کرد که با وارد شدن افراد در گروه‌های کجرو و برقراری ارتباط نزدیک با اعضای آن گروه به مرور زمان، ارزش‌ها و هنجارهای کجروی آموخته می‌شود و از آنجاکه انسجام درون گروهی در آن بسیار است، فرد سعی می‌کند برای حفظ عضویت خود در گروه و حفظ هم‌بستگی گروهی، رفتارهای کجروی

یاد گرفته شده را علیه گروه‌های دیگر به کار بندد. در این حالت، می‌توان گفت آن نوع سرمایه اجتماعی که در بین اعضای گروه وجود دارد، از نوع سرمایه اجتماعی درون گروهی و منفی بوده و هرچه سرمایه اجتماعی فاسد در جامعه بیش تر باشد، میزان کجروی نیز در جامعه زیادت‌تر خواهد بود (مبارکی، ۱۳۸۴). ساترلند در قالب نظریه‌اش معتقد بود انحرافات، عموماً در قالب گروه‌های نخستین نظیر گروه دوستان یا خانواده آموخته می‌شود. این گروه‌ها بسیار متنفذتر از مأموران و مسئولان رسمی مانند معلمان، روحانیان، افراد پلیس یا ابزارهای ارتباط جمعی نظیر فیلم و روزنامه است (رفیع‌پور، ۱۳۷۸).

از دیگر صاحب‌نظران مهم، تراویس هیرشی^۱ است که در نظریه خود به نام «کنترل اجتماعی» به زیبایی تمام، رابطه بین سرمایه اجتماعی و کجروی را به تصویر کشیده است. الگوی هیرشی که گاه نیز با نام نظریه پیوند از آن یاد می‌شود، پیدایش کجروی را معلول ضعف در هم‌بستگی در گروه‌ها و نهادهای اجتماعی و نیز تضعیف اعتقادات و باورهای موجود در جامعه می‌شمرد (سلیمی داوری، ۱۳۸۰). نتیجه‌ای که هیرشی از تحلیل خویش می‌گیرد، آن است که جامعه یا گروهی که در میان اعضای آن وابستگی‌های متقابل و قوی، وجود داشته باشد، بیش از جامعه یا گروهی که اعضای آن بستگی محکمی باهم نداشته باشند، قادر به اعمال کنترل بر اعضای خود خواهد بود. برای مثال، او بر آن است که هرچه هم‌بستگی میان جوانان، والدین، بزرگ‌سالان و همسالان بیش تر باشد، جوانان بیش تر علاقه‌مند و درگیر مدرسه و دیگر فعالیت‌های مقبول اجتماعی می‌شوند و هرچه بیش تر اعتقادات و جهان‌بینی مرسوم و مطلوب محیط اجتماعی را قبول کنند و به آن معتقد باشند، کم‌تر ممکن است کجرو شوند (سلیمی داوری، ۱۳۸۰).

1. Travis Hirschi

نمودار ۱. مدل تحلیلی تحقیق.

فرضیه‌ها

فرضیه اصلی

بین سرمایه اجتماعی و کجروی در دانش‌آموزان پسر ۱۵ تا ۱۸ سال ساکن شهر تهران رابطه معنی‌داری وجود دارد.

فرضیه‌های فرعی

۱- بین مشارکت اجتماعی و کجروی در دانش‌آموزان پسر ۱۵ تا ۱۸ سال ساکن شهر تهران رابطه معنی‌داری وجود دارد؛

- ۲- بین انسجام اجتماعی و کجروی در دانش‌آموزان پسر ۱۸ تا ۱۵ سال ساکن شهر تهران رابطه معنی‌داری وجود دارد؛
- ۳- بین اعتماد اجتماعی و کجروی در دانش‌آموزان پسر ۱۸ تا ۱۵ سال ساکن شهر تهران رابطه معنی‌داری وجود دارد؛
- ۴- بین روابط متقابل با دیگران و کجروی در دانش‌آموزان پسر ۱۸ تا ۱۵ سال ساکن شهر تهران رابطه معنی‌داری وجود دارد؛
- ۵- بین حمایت اجتماعی و کجروی در دانش‌آموزان پسر ۱۸ تا ۱۵ سال ساکن شهر تهران رابطه معنی‌داری وجود دارد؛
- ۶- بین سرمایه اجتماعی و کجروی در دانش‌آموزان پسر ۱۸ تا ۱۵ سال ساکن شهر تهران رابطه معنی‌داری برحسب متغیرهای دموگرافیک وجود دارد.

روش تحقیق

این تحقیق از نوع مطالعات توصیفی - تحلیلی است که می‌توان عناوین مختلفی از جمله تحقیقات پیمایشی و مطالعات مقطعی و تحقیقات زمینه‌ای را به آن نسبت داد. به‌طور خاص، این تحقیق از نوع هم‌بستگی است و رابطه بین سرمایه اجتماعی و کجروی را بین دانش‌آموزان شهر تهران بررسی می‌کند.

جامعه آماری تحقیق را تمام دانش‌آموزان پسر ۱۸ تا ۱۵ سال مناطق ۲۲ گانه شهر تهران تشکیل می‌دهند که در سال ۱۳۹۰ ساکن شهر تهران بوده‌اند. برای برآورد حجم نمونه، از فرمول نمونه‌گیری کوکران استفاده شد که براساس آن و با توجه به پراکنش ۰/۱۷ برای جامعه، تعداد ۳۸۴ نفر به‌مثابه حجم نمونه محاسبه شد. به‌منظور نمونه‌گیری از جامعه آماری، فیروزآبادی و جاجرمی (۱۳۸۵) طرح تقسیم‌بندی مناطق تهران را استفاده کردند. با توجه به این تقسیم‌بندی، ابتدا از بین مناطق ۲۲ گانه شهر تهران، ۳ منطقه ۵ و ۱۲ و ۱۵ به‌عنوان مناطق نمونه انتخاب شدند؛ سپس، از بین این مناطق منتخب، ۶ آموزشگاه پسرانه

به تصادف انتخاب شده و در نهایت به صورت تصادفی تعداد ۳۸۴ نفر نمونه از بین دانش‌آموزان این مدارس انتخاب شدند.

در این تحقیق، گویه‌های مربوط به متغیر سرمایه اجتماعی ضروری با استفاده از پرسش‌نامه استاندارد شده مبارکی (۱۳۸۴) و همچنین، مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی به دست آمد. اساس گویه‌های تحقیق حاضر در رابطه با کجروی نیز به مطالعه بزهکاری توسط علیخواه (۱۳۸۹؛ به نقل از شیرینی) مربوط بوده که البته با تغییراتی، در مطالعه حاضر گنجانده شده است. پرسش‌نامه مدنظر در ۷ بخش طراحی شده است. سرمایه اجتماعی شامل ۴۶ گویه است که بخش‌های اول تا پنجم پرسش‌نامه عبارت است از: ۱- مشارکت اجتماعی (انجمنی و غیرانجمنی)؛ ۲- اعتماد اجتماعی (بین فردی)؛ ۳- حمایت اجتماعی (عاطفی یا ابزاری یا مادی و اطلاعاتی)؛ ۴- روابط متقابل با دیگران (خانواده، دوستان، همسایه، اقوام و اولیای مدرسه)؛ ۵- انسجام اجتماعی (احساس تعلق به جامعه). کجروی شامل ۱۸ گویه که بخش‌های ششم و هفتم پرسش‌نامه را شامل می‌شوند که عبارت است از: ۶- کجروی (مخالفت با انتظارات، طبیعی (عادی) نبودن، حساسیت‌آفرینی، ضد ارزش بودن، آسیب‌رسانی، واکنش‌آفرینی)؛ ۷- متغیرهای خصیصه‌ای (دموگرافیک). هریک از گویه‌ها به صورت سؤالات بسته ۵ گزینه‌ای طراحی شده است. در متغیرهای خصیصه‌ای نیز به جز سؤالات مربوط به سن و شغل والدین و میزان درآمد که به صورت سؤال باز مطرح شده است، بقیه سؤالات زمینه‌ای به صورت سؤال بسته است.

پایایی و اعتبار پرسش‌نامه

برای محاسبه پایایی ابزار، از آلفای کرونباخ استفاده شده است که انسجام درونی، ابزار اندازه‌گیری را محاسبه می‌کند. ضریب آلفا برای پرسش‌نامه سرمایه اجتماعی مقدار ۰/۸۷۹ به دست آمد. برای پرسش‌نامه کجروی نیز ۰/۸۱۴ محاسبه شد که مقدار مقبولی بوده و نشان از پایایی مطلوب ابزار اندازه‌گیری دارد. همچنین، اعتبار پرسش‌نامه، از طریق اعتبار

صوری برآورد شده است؛ یعنی پرسش‌نامه، بعد از طراحی، در اختیار استادان و متخصصان قرار گرفت و بعد از گردآوری، دیدگاه آن‌ها به‌عنوان داور پرسش‌نامه نهایی طراحی شد.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی: مطالب این بخش در دو قسمت تنظیم شده که عبارت است از یافته‌های توصیفی و یافته‌های استنباطی. یافته‌های توصیفی مشتمل بر توزیع نمونه از حیث متغیرهای جمعیتی مانند سن و پایه تحصیلی و پایگاه اقتصادی و اجتماعی پاسخ‌گویان است که پایگاه اقتصادی و اجتماعی، خود به منطقه محل سکونت، شغل والدین، تحصیلات والدین و میزان درآمد خانواده تقسیم می‌شود.

سن: بیش‌ترین فراوانی پاسخ‌گویان به دانش‌آموزان ۱۵ ساله متعلق است (۴۱/۹ درصد).
پایه تحصیلی: مقطع اول متوسطه بیش‌ترین سهم پاسخ‌گویان (۴۱/۹ درصد) را دارد و کم‌ترین فراوانی پاسخ‌گویان به پیش‌دانشگاهی متعلق است (۱۱/۷ درصد).

منطقه محل سکونت: منطقه ۵ بیش‌ترین سهم پاسخ‌گویان (۴۷/۹ درصد) را داشته و کم‌ترین سهم پاسخ‌گویان به منطقه ۱۵ (۲۵/۲ درصد) مربوط بوده است و این گویای آن است که تعداد افراد محصل در منطقه ۵ تقریباً با افراد محصل در منطقه ۱۲ و ۱۵ برابر است.

بُعد خانوار: بیش‌ترین درصد (۵۳/۲ درصد) به پاسخ‌گویی مربوط است که تعداد اعضای خانواده آن‌ها ۳ تا ۴ نفر و کم‌ترین درصد (۱/۴ درصد) به پاسخ‌گویی مربوط است که اعضای خانواده آن‌ها بیش‌تر از ۷ نفر است. بیش‌ترین درصد (۷۸/۴۴ درصد) به پاسخ‌گویی مربوط است که مدت اقامت خانواده آن‌ها بیش‌تر از ۱۵ سال و کم‌ترین درصد (۱/۶ درصد) به پاسخ‌گویی مربوط است که مدت اقامت خانواده آن‌ها ۱ تا ۵ سال است.

شغل والدین: بیش‌ترین فراوانی به پاسخ‌گویی متعلق است که پایگاه شغلی پدر آن‌ها ضعیف (۳۴/۶ درصد) و متوسط رو به پایین (۳۴/۴ درصد) و کم‌ترین آن به پاسخ‌گویی که پایگاه شغلی پدر آن‌ها خیلی عالی (۱/۸ درصد) مربوط است. وضعیت شغلی مادر در سطح

اسمی اندازه‌گیری شده است. بیش‌ترین درصد (۹۰/۶ درصد) به پاسخ‌گویانی که مادر آن‌ها خانه‌دار و کم‌ترین درصد (۹/۴ درصد) به پاسخ‌گویانی مربوط است که مادر آن‌ها شاغل است. تحصیلات والدین: بیش‌ترین درصد (۴۵/۳ درصد) مربوط به پاسخ‌گویانی که تحصیلات پدر آن‌ها در حد دیپلم است و کم‌ترین درصد (۹/۴ درصد) به پاسخ‌گویانی مربوط است که تحصیلات پدر آن‌ها در سطح دکتری است. به‌مانند تحصیلات پدر، بیش‌ترین درصد (۵۶/۵ درصد) مربوط به پاسخ‌گویانی که تحصیلات مادر آن‌ها در حد دیپلم است. درآمد خانواده: بیش‌ترین درصد (۵۰/۵ درصد) به پاسخ‌گویانی مربوط است که میزان درآمد خانواده آن‌ها بیش‌تر از ۷۰۰ هزار تومان در ماه است.

یافته‌های استنباطی

یافته‌های حاصل از آزمون هم‌بستگی پیرسون: نتایج ضریب هم‌بستگی پیرسون نشان داد بین تمامی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و کجروی دانش‌آموزان هم‌بستگی معنی‌داری در سطح قوی وجود دارد. این هم‌بستگی در خصوص متغیرهای حمایت اجتماعی و روابط متقابل با دیگران و اعتماد اجتماعی بیش‌ترین میزان را دارد؛ اما درباره متغیرهای انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی نیز شاهد کم‌ترین میزان هم‌بستگی این متغیرها با کجروی دانش‌آموزان هستیم.

جدول ۱. نتایج آزمون هم‌بستگی پیرسون، بین ابعاد سرمایه اجتماعی و کجروی.

کجروی		ضریب هم‌بستگی	مقدار احتمال
سرمایه اجتماعی		-۰/۷۴۹	$p < ۰/۰۰۱$
مشارکت اجتماعی		-۰/۵۸۱	$p < ۰/۰۰۱$
اعتماد اجتماعی		-۰/۵۹۹	$p < ۰/۰۰۱$
حمایت اجتماعی		-۰/۷۲۱	$p < ۰/۰۰۱$
روابط متقابل با اطرافیان		-۰/۶۰۹	$p < ۰/۰۰۱$
انسجام اجتماعی		-۰/۵۷۹	$p < ۰/۰۰۱$

یافته‌های حاصل از نتایج آزمون مربع خی استقلال

نتایج جدول ذیل نشان می‌دهد رابطه آماری معنی‌داری بین میزان سرمایه اجتماعی و کجروی برحسب متغیرهای زمینه‌ای (دموگرافیک) وجود دارد و در سطح $p > 0/01$ معنی‌دار است. همچنین، عاملی که در هر متغیر زمینه‌ای نسبت به سایر عوامل قوی‌تر است، به همراه نمره‌خی دو و ضریب تاوی بی‌کندال در جدول آورده شده است.

جدول ۲. نتایج آزمون کای اسکوئر استقلال بین سرمایه اجتماعی و کجروی برحسب متغیرهای دموگرافیک.

مقدار احتمال	ضریب تاوی بی‌کندال (Kendall's tau-b)	مربع خی (X)	عامل تأثیرگذار	متغیرهای دموگرافیک
$p < 0/001$	-0/702	43/184	18 ساله	سن
$p < 0/001$	-0/704	44/333	پیش‌دانشگاهی	پایه تحصیلی
$p < 0/001$	-0/685	66/827	منطقه 15	منطقه محل سکونت
$p < 0/001$	-0/665	24/533	50 تا 300 هزار تومان	درآمد خانواده
$p < 0/001$	-0/730	3/733	عالی	پایگاه شغلی پدر
$p < 0/001$	-0/781	2/535	شاغل	وضعیت اشتغال مادر
$p < 0/001$	-0/754	18/997	فوق‌لیسانس	تحصیلات پدر
$p < 0/001$	-0/792	24/424	لیسانس	تحصیلات مادر

یافته‌های حاصل از تحلیل رگرسیون: تحلیل رگرسیون از روش‌های پیش‌بینی متغیر پاسخ توسط متغیرهای پیش‌بین است. در این تحقیق، برای وارد کردن متغیرهای پیش‌بین در مدل، برای پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته کجروی، از روش هم‌زمان (Enter) استفاده شده و متغیرهای پیش‌بین به صورت یک‌جا وارد مدل پیش‌بینی تغییرات کجروی شدند. نتایج نشان داد مدل پیش‌بینی شده توانسته 58 درصد از تغییرات متغیر وابسته کجروی را تبیین کند و عوامل دیگر 42 درصد از تغییرات باقی‌مانده این متغیر را تبیین می‌کند.

همچنین، از بین پنج متغیر پیش‌بین مدنظر، تأثیر چهار متغیر حمایت اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی بر کجروی معنی‌دار بود که هر یک

به ترتیب، بیشترین نقش را در پیش‌بینی تغییرات کجروی در بین دانش‌آموزان مدارس تحت مطالعه داشته است؛ اما متغیر روابط متقابل با اطرافیان نتوانسته است تغییرات کجروی در بین دانش‌آموزان را پیش‌بینی کند.

(مشارکت اجتماعی) (-۰/۰۹۸) + (انسجام اجتماعی) (-۰/۱۳۷) + (اعتماد اجتماعی) (-۰/۱۷۲) + (حمایت اجتماعی) (-۰/۳۹۳) = کجروی

جدول ۳. ضرایب مربوط به رگرسیون چندمتغیره.

مدل	ضریب هم‌بستگی چندگانه	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	آماره دوربین واتسن ^۱
۱	۰/۷۶۱	۰/۵۸۰	۰/۵۷۴	۶/۷۹۱

جدول ۴. ضرایب رگرسیونی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته.

مقدار احتمال (p)	آماره t	ضریب رگرسیون استاندارد نشده		متغیرهای مستقل
		BETA	ERROR/STD	
۰/۰۰	۳۹/۰۲۵		۲/۲۸۷	عدد ثابت ^۲
۰/۰۳۷	-۲/۰۹۶	-۰/۰۹۸	۰/۰۶۹	مشارکت اجتماعی
۰/۰۰	-۳/۷۴۷	-۰/۱۷۲	۰/۰۸۴	اعتماد اجتماعی
۰/۰۰	-۶/۸۷۴	-۰/۳۹۳	۰/۰۹۶	حمایت اجتماعی
۰/۰۶۷	-۱/۸۴۰	-۰/۰۹۳	۰/۰۷۸	روابط متقابل با اطرافیان
۰/۰۲	۳/۰۶۴	-۰/۱۳۷	۰/۰۷۹	انسجام اجتماعی

بحث

با توجه به نتایج تحقیق، رابطه منفی و نسبتاً متوسط و معنی‌داری بین سرمایه اجتماعی و کجروی وجود دارد. به طوری که، به ازای یک واحد افزایش در سرمایه اجتماعی، کجروی (۵۸۰ درصد) کاهش می‌یابد. به عبارت دیگر، هرچه میزان سرمایه اجتماعی فرد افزایش یابد، از میزان کجروی او کاسته شده و کجروی کم‌تری از او سر می‌زند. هوارد بکر رابطه

1. Durbin-watson

2. constant

بین سرمایه اجتماعی و کجروی را به روشنی تبیین می‌کند. او در این زمینه، مطرح می‌کند افراد معمولی در جامعه به‌طور تدریجی، در نهادهای مرسوم شرکت می‌کنند و به قواعد آن متعهد می‌شوند و بسیاری از منافع آن‌ها در صورتی حفظ خواهد شد که رفتار مناسب آن را داشته باشند. هر فرد معمولی در اثر تجربیات گذشته‌اش، درگیر موقعیت‌هایی می‌شود که تنها در صورت بهنجار بودن می‌تواند آن موقعیت را حفظ کند. این تعهد به نهادها و هنجارها، با گذشت زمان و افزایش سن در افراد بیش‌تر می‌شود.

شاخص حمایت اجتماعی بیش‌ترین میزان تبیین کجروی را دارد (۰/۳۹۳-). به‌طوری‌که، این شاخص توانسته به‌تنهایی پراکنش کجروی را تبیین کند. الگوی کنترل اجتماعی، به منبع اجتماعی کجروی توجه دارد و به‌شکلی پذیرفتنی، برخی انواع کجروی در موارد ضعف یا فقدان وابستگی‌های اجتماعی را تبیین می‌کند. براساس این نظریه، می‌توان گفت کجروی نوجوانان و جوانان، معمولاً زمانی اتفاق می‌افتد که این افراد علائق و وابستگی‌های خود را به خانواده و والدین از دست داده و در محیط تازه‌ای قرار گرفته‌اند که پیوستگی عمیقی با اعضای آن ندارند و به‌طورکلی، میزان سرمایه اجتماعی این افراد کاهش یافته است. همچنین، بعد از شاخص حمایت اجتماعی، به‌ترتیب اعتماد (۰/۱۷۲-) و انسجام (۰/۱۳۷-) و مشارکت اجتماعی (۰/۰۹۸-) بیش‌ترین قدرت تبیین‌کنندگی کجروی را نشان داده‌اند. به‌نظر هیرشی، کسانی که گرفتار کار، زندگی خانوادگی، سرگرمی و... هستند، معمولاً فرصت کم‌تری برای درگیر شدن در رفتارهای کجروانه دارند. الگوی هیرشی که گاه با نام نظریه پیوند نیز از آن یاد می‌شود، پیدایش کجروی را معلول ضعف در هم‌بستگی در گروه‌ها و نهادهای اجتماعی و نیز تضعیف اعتقادات و باورهای موجود در جامعه می‌شمرد. با استنباط از نظریه انومی، سرمایه اجتماعی ممکن است با کجروی رابطه داشته باشد. به‌این‌صورت که تعهدات قوی به نظم هنجاری، احتمالاً با اعتماد وسیعی توأم است؛ زیرا هنگامی که مردم به یکدیگر اعتماد داشته باشند، می‌توانند مطمئن باشند الزامات متقابل عمل و هنجارها اطاعت خواهد شد. در مقابل، زمانی که مردم شک زیادی به دیگران

داشته باشند، ایمان کمی به نیروهای نظارتی خواهند داشت؛ بنابراین، سطوح سرمایه اجتماعی در جامعه، باید به طور معکوس با آنومی رابطه داشته باشد (روزنقیلد، ۲۰۰۱). نتایج مربوط به شاخص «روابط متقابل با اطرافیان»، حاکی از آن است که این متغیر با قرار گرفتن در کنار ابعاد دیگر سرمایه اجتماعی، معنی داری خود را از دست داده است. دلیل آن، شاید تأثیرات مبهم و چندبُعدی میزان روابط بر میزان کجروی باشد که با عنوان روابط درون گروهی و برون گروهی افراد و تأثیرات متضاد آنها بر کجروی بررسی شد و شاید دلیل آن، کم‌رنگ شدن روابط اجتماعی افراد در کل جامعه آماری باشد که به این نتیجه منجر شده است. نظریه‌های فرایند اجتماعی معتقدند کجروی، تابعی از جامعه‌پذیری افراد است. این نظریه‌ها بر کنش متقابل مردم با سازمان‌های گوناگون و نهادها و فرایندهای اجتماعی تأکید می‌کنند و مطرح می‌کنند که بیش‌تر مردم با روابط خانوادگی‌شان، پیوندهای گروهی همسالان، تجربه‌های آموزشی و کنش متقابل با شخصیت‌های دارای اقتدار از قبیل معلمان و کارفرمایان و عاملان سیستم دادرسی تحت تأثیر قرار می‌گیرند. اگر این روابط مثبت و مشوق باشند، مردم می‌توانند از عهده مقررات جامعه برآیند؛ اما اگر این روابط غیرکارکردی و مخرب باشند، موفقیت‌های متداول احتمالاً غیرممکن و راه‌حل‌های جرم‌آمیز، جایگزینی مناسب خواهند بود (سیگل، ۲۰۰۱).

همچنین، نتایج به دست آمده از این مقاله، نشان می‌دهد بین متغیر سرمایه اجتماعی و کجروی، رابطه معنی داری بر حسب متغیرهای دموگرافیک اعم از سن و پایه تحصیلی و پایگاه اقتصادی و اجتماعی وجود دارد. اکثریت جرم‌شناسان معتقدند نادیده گرفتن عوامل محیطی و اجتماعی در تبیین رفتارهای کجرو اشتباه است؛ چراکه، برای درک این‌گونه رفتارها باید به تحلیل نیروهای اجتماعی مخربی پرداخت که بر رفتار انسان تأثیر دارند. درواقع، آنها موقعیت طبقاتی نامناسب را علت اولیه کجروی می‌دانند. این دیدگاه تحت عنوان تئوری ساختار اجتماعی مطرح شده است.

نتایج این تحقیق، یافته‌های تحقیقات پیشین را تأیید می‌کند. برای مثال، رایت (۲۰۰۱) سرمایه اجتماعی خانواده و سلمی و کیویوری (۲۰۰۶) نقش شاخص‌های فردی و ساختاری و ازدن ازبی (۲۰۰۸) فقدان یا محرومیت سرمایه اجتماعی را متغیری تأثیرگذار بر رفتارهای انحرافی می‌دانند. علی‌پوردی‌نیا و همکاران (۱۳۸۶) در بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، صمیمیت اعضای خانواده و حمایت اجتماعی را در رابطه با بزهکاری پسران می‌دانند و آگاهی والدین و عضویت والدین در نهادهای اجتماعی را در رابطه با بزهکاری دختران می‌دانند. همچنین، علیخواه (۱۳۸۹؛ به نقل از پنجه‌پور) و گلچین (۱۳۸۴) کجروی را در رابطه با عواملی همچون سن، جنس، پایگاه اقتصادی خانواده، میزان تماس افراد با دوستان کجرو، عضویت در گروه‌های بزهکاری، وضعیت تحصیلی، میزان تعلق به مدرسه و میزان شرکت والدین در جلسات انجمن اولیا و مربیان می‌دانند.

براساس مباحث نظری و یافته‌های این پژوهش، می‌توان گفت با گذر جامعه از حالت سنتی به صنعتی، بحث سلامت اجتماعی افراد جامعه، مخصوصاً نوجوانان به دلیل بلوغ و همچنین مواجه شدن با بحرانی به نام بحران نوجوانی، اهمیت بیش‌تری پیدا می‌کند. به‌نحوی که، مبحث سلامت کانون توجه سازمان‌های جهانی از جمله سازمان بهداشت جهانی نیز قرار گرفته است. ورود به جامعه جدید که به‌نحوی، تمام ساختارها را دگرگون ساخته، به‌لحاظ روانی زندگی کنشگران را تحت تأثیر قرار داده است. در جامعه ما نیز، به‌مثابه جامعه‌ای در حال گذر از مرحله نیمه صنعتی به مرحله صنعتی، این مبحث مطرح است. زندگی افراد در فرایند گذار، دست‌خوش تغییر و دگرگونی شده است. این تغییر، نه‌تنها در زندگی، بلکه در تمام نظام ارزش‌ها و هنجارهای کنشگران نیز تأثیر گذاشته است. زندگی کردن در این ساختار جدید، مستلزم گسترش انواع حمایت‌ها (عاطفی، مالی، اطلاع‌رسانی و...) و همکاری و عضویت در شبکه‌های اجتماعی است. نتایج این تحقیق نشان داد هر اندازه افراد در این ساختار سرمایه اجتماعی بیش‌تری داشته باشند، سلامت اجتماعی آنان در جامعه جدید در وضعیت بهتری قرار خواهد گرفت؛ چون این متغیر

به‌عنوان مجموعه ذخایر ارزش‌مندی مانند حمایت‌های اجتماعی، روانی و مالی، حس تعلق، وابستگی و مشارکت در جنبه‌های مختلف زندگی اجتماعی، برای افراد ایفای نقش می‌کند. اگر والدین وقت کافی صرف بررسی مسائل خانواده خود کرده و ارتباط کافی با یکدیگر و با فرزندان خود برقرار کنند، ارتباط و حمایت متقابل بین اعضای خانواده تقویت می‌شود و راه‌کاری برای تقویت سرمایه اجتماعی در بین دانش‌آموزان است. البته گفتنی است این حمایت باید بر اعتماد و صمیمیت مبتنی باشد؛ چراکه، فقط در این حالت است که سرمایه اجتماعی افزایش یافته و به کاهش رفتارهای کجروانه در بین اعضای خانواده منجر می‌شود. شاخص برجسته سرمایه اجتماعی حضور بزرگسالان در خانه و تعمیق گفت‌وگو درباره موضوعات اجتماعی، فرهنگی، علمی، اقتصادی و سیاسی بین والدین و فرزندان است.

- رفیع پور، ف. (۱۳۷۸)، *آنومی یا آشفتگی اجتماعی: پژوهشی در زمینه پتانسیل آنومی در شهر تهران*، ج ۱، تهران: سروش.
- سلیمی، ع. و داوری، م. (۱۳۸۷)، *جامعه‌شناسی کجروی*، مجموعه مطالعات کجروی و کنترل اجتماعی، ج ۲، تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- شریفیان ثانی، م. (زمستان ۱۳۸۰)، سرمایه اجتماعی: مفاهیم اصلی و چارچوب نظری، فصلنامه علمی پژوهشی *رفاه اجتماعی*، سال اول، ش ۱۸ تا ۵.
- شارع پور، م. (۱۳۸۰)، فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن، *نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران*، ۱۰۱: (۳) تا ۱۱۲.
- علیخواه، ف. (۱۳۸۹)، *سنجش مفاهیم در پیمایش‌های اجتماعی*، ج ۱، تهران: جامعه‌شناسان.
- غلیوردی‌نیا، ا. و همکاران. (۱۳۸۷)، سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری، *مجله پژوهش زنان*، ۶ (۲): ص ۱۰۷ تا ۱۳۲.
- فیروزآبادی، ا. و ایمانی جاجرودی، ح. (۱۳۸۵)، سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی و اجتماعی در کلان‌شهر تهران، *فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی*، تهران، سال ۶ (۲۳).
- فوکویاما، ف. (۱۳۷۹)، *پایان نظم - سرمایه اجتماعی و حفظ آن*، (ترجمه غلام‌عباس توسلی)، تهران: جامعه ایرانیان.
- گلچین، م. (پاییز ۱۳۸۵)، *انحرافات اجتماعی جوانان در آیین پژوهش‌ها*، *نامه علوم اجتماعی*، ش ۲۸.
- مبارکی، م. (۱۳۸۴)، *بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و جرم*، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهش اجتماعی*، تهران، دانشگاه شهیدبهشتی.
- موسوی و همکاران. (۱۳۸۶)، *بررسی و سنجش سرمایه اجتماعی در ایران*، ج ۱، تهران: دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی.
- ملامحسنی، ح. (۱۳۸۱)، *بررسی رابطه بین میزان سرمایه اجتماعی و نوع دین‌داری در بین دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان در استان گلستان (علی‌آباد و گنبد)*، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی*، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- ورسلی، پ. (۱۳۷۸)، *نظم اجتماعی در نظریه‌های جامعه‌شناسی*، (ترجمه سعید معیدفر)، *مجموعه علوم اجتماعی* (۴)، ج ۱، تهران: تیبان.

- Lederman, Daniel., Loayza, Norman and Maria, Menedez Ana, (1999). "Violent Crime: Does social capital Matter": 1-43, <http://www.rose-net.com>.
- Ozden Ozbay, (2008). Does social Capital deter youth from cheating, alcohol use, and violence in Turkey. *Journal of criminal justice* 36.p.403-415. Department of sociology, nigde university, turkey.
- Rosa, Dina A., Clear, Todd R., (1998). Incarceration, social capital, and crime: implications for social disorganization Theory. *Criminology*. Beverly Hills: vol.36.Iss.39pdf (pg.441-479), full text (1-16).
- Siegel, Larry., (2001). "Criminology: Theories, Patterns and Typologies". Wadsworth, A division of Thomson Learning, Inc. Web: <http://www.thomsonrights>.
- Salmi, Venla; Kivivuori, Janne (2006) "The Association between Social Capital and Juvenile Crime", *European Society of Criminology*, Vol. 3 (2): 123-148.
- Wright, John; Cullen, Paul; Francis T.; Miller, Jeremy (2001) "Family Social Capital and Delinquent Involvement", *Journal of Criminal Justice*, 29:1-9

